

بررسی وضعیت حاکمیت شرکتی در بانک های ایران با توجه به وضعیت اسناد بالادستی و هیات مدیره بانکها

مرضیه نوراحمدی، علی مهدوی پارسا

چکیده

در سال های اخیر، حاکمیت شرکتی به یکی از جنبه های اصلی و پویای دنیای تجارت و علی الخصوص صنعت بانکداری تبدیل شده و توجه به آن به طور چشم گیری رو به افزایش است و پژوهشگران سراسر جهان توجه زیادی به توسعه و آزمون قوانین موجود و جدید حاکمیت شرکتی می نمایند. جایگاه و وضعیت حاکمیت شرکتی در نظام بانکداری اسلامی ایران هنوز مورد بررسی شایسته قرار نگرفته است و داده های مناسبی نیز در این زمینه موجود نمی باشد. هدف از این پژوهش بررسی حاکمیت شرکتی در ۳۶ بانک و موسسه اعتباری فعال در نظام بانکداری بدون ربای ایران و ارزیابی و رتبه بندی آنها با توجه به جایگاه حاکمیت شرکتی در اسناد بالادستی آنها (شامل چشم انداز، ماموریت، اهداف، منشور اخلاقی و ارزش های بنیادین) و همچنین وضعیت هیات مدیره و کمیته های آن می باشد.

کلمات کلیدی: حاکمیت شرکتی، هیات مدیره، کمیته های بانکی، اسناد بالادستی بانکها، بانکداری اسلامی، افشاء.

۱- مقدمه

امروزه نقش حاکمیت شرکتی در شرکت‌های بزرگ جهان روز به روز اهمیت بیشتری پیدا می‌نماید. تکامل قوانین جدید و مقررات حکومت دستاورد قابل توجه این تحقیقات و فعالیت‌ها می‌باشد، اما هنوز شکاف عظیمی بین توسعه مقررات حاکمیت شرکتی جدید برای کشورهای توسعه نیافته وجود دارد که نیاز دارند که بزودی بتوانند به بهترین عملکرد بازار دست پیدا نمایند. البته، جهان امروز به عنوان یک دهکده جهانی شناخته شده است اما هیچ‌کس نمی‌تواند مجموعه قوانین جدید حکومت را برای هر بخش از جهان اعمال نماید. به دلیل تفاوت‌های فرهنگی، محیط مالی متفاوت، و چارچوب قانونی ناهمگن کشورها، باعث می‌شود که این گونه مقررات قابل استفاده برای هر کشوری نباشد. در شرکت‌های بزرگ جهان امروزه هر کشور مجموعه قوانین حاکمیت شرکتی مخصوص خود را دارا می‌باشد. روند تکامل قوانین حاکمیت شرکتی از کشورهای توسعه یافته آغاز شده و به تدریج در کشورهای در حال توسعه نیز به تصویب رسید (مالک و همکارانش، ۲۰۱۴، ص ۱۳۹۵).

ادبیات روز بانکداری، ایجاد ثبات و سلامت بانکی را در گرو استقرار شبکه امن پولی و مالی می‌داند که یکی از الزامات آن استقرار حاکمیت شرکتی در سازمان‌های فعال در این عرصه است.

با عنایت به ضرورت بکارگیری شیوه‌های موثر حاکمیت شرکتی به منظور جلب و حفظ اعتماد عمومی نسبت به نظام بانکی و با توجه به اینکه در سال‌های اخیر از یک سو پیشرفت‌های قابل ملاحظه‌ای در جهت استقرار نظام حاکمیت شرکتی، از طریق قانون‌گذاری، اقدامات نظارتی و نیز اقدامات داوطلبانه بانکها صورت پذیرفته و از سوی دیگر، سپرده‌گذاران و دیگر ذینفعان بانکها نیز آگاهی بیشتری در مورد ضرورت و اهمیت نظام حاکمیت شرکتی یافته و نسبت به پیگیری استقرار این نظام علاقه‌مند شده‌اند، لذا طبیعی است که استقرار یک نظام جامع و موثر حاکمیت شرکتی می‌تواند بر توسعه و نیز عملکرد کارای بازارهای مالی، تخصیص بهینه منابع، جلوگیری از مواجه شدن بانکها با بحران نقدینگی و حتی ورشکستگی آنها تاثیرگذار باشد.

مسئله اصلی در این پژوهش این است که در اسناد بالادستی بانک‌های ایرانی (در نظام بانکداری بدون ربای ایران) چه میزان به موضوع حاکمیت شرکتی و مقولات مرتبط با آن توجه شده است. همچنین به بررسی وضعیت حاکمیت شرکتی با توجه به اندازه هیات مدیره و کمیته‌های بانکی در نظام بانکداری اسلامی ایران می‌پردازیم.

در راستای بررسی مساله فوق ساختار پژوهش به صورت زیر می‌باشد:

در بخش دوم به بررسی ادبیات حاکمیت شرکتی و تحقیقات پیشین در خصوص این موضوع پرداخته، سپس در بخش سوم به روش‌شناسی پژوهش پرداخته و در بخش چهارم به تحلیل یافته‌های حاصل از بررسی و تحلیل اسناد بالادستی بانک‌های ایران پرداخته و مقولات مرتبط با حاکمیت شرکتی را استخراج نموده و سطح اهمیت این موضوع در بانک‌های ایرانی را ارزیابی می‌نماییم. همچنین به رتبه بندی بانک‌ها ایران بر اساس وضعیت هیات مدیره و کمیته های آن مبتنی بر اصول حاکمیت شرکتی می‌پردازیم. در نهایت در بخش پنجم به نتیجه‌گیری پرداخته و پیشنهادات خود در راستای گسترش این موضوع برای پژوهش‌های آتی ارائه می‌نماییم.

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱- مبانی نظری

بحران مالی ۱۹۹۷ تا ۱۹۹۹ شرق آسیا و یا بحران مالی ۲۰۰۸ در آمریکا که بازارهای مالی و اقتصادی را دربرگرفت، تنها به خاطر مدیریت غلط اقتصاد کلان یا ضعف ساختارهای اقتصادی یا شوک‌های شدید اقتصادی نبود، بلکه به عقیده بسیاری از تحلیل‌گران، عامل اصلی این بحران متأثر از ضعف حاکمیت شرکتی در میان شرکت‌ها و مؤسسات پولی و مالی بود. در بحران آسیا هنگامی ریسک سیستماتیک و مخاطرات تشدید شدند که بانک‌ها تحت تأثیر تحولات

بیست و نهمین همایش بانکداری اسلامی

سیاسی قرار گرفتند و ضعف مشهود آنها در بخش مدیریت و عدم پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری هیأت‌مدیره و مدیریت ارشد بر گسترش بحران افزود. در نتیجه، هزینه‌های حاکمیت شرکتی غلط موجب افزایش بحران‌های مالی شدند. بانک‌ها به عنوان واسطه‌گر وجوه، همواره نقشی بی‌بدیل در اقتصاد هر کشور ایفاء نموده‌اند، لیکن ایفای این نقش، در کنار " حفظ منافع سپرده‌گذاران"، " حفظ اعتماد و اطمینان به بانکها" از یک طرف و از طرف دیگر پیچیدگی روزافزون عملیات بانک‌ها و حساسیت آن‌ها به بحران نقدینگی، شرایط پیچیده‌ای را در برقراری تعادل منافع میان همه ذینفعان یک بانک ایجاد کرده است. یکی از راهکارهای مناسب برای برقراری این تعادل، ارتقای حاکمیت شرکتی در بانکها است.

حاکمیت شرکتی به رابطه موجود بین شرکت و سهامداران اشاره می‌نماید که به تعیین و کنترل جهت استراتژی شرکت و عملکرد شرکت می‌پردازد. حاکمیت شرکتی خوب باید به منظور پیگیری اهدافی که در جهت منافع شرکت و سهامداران می‌باشد، مشوق‌هایی را برای هیأت‌مدیره و مدیریت فراهم نماید تا به استفاده موثرتر از منابع شرکت بپردازند (احمد و همکارانش، ۲۰۱۶).

صندوق بین‌المللی پول (IMF) و سازمان توسعه و همکاری اقتصادی (OECD) در سال ۲۰۰۱ حاکمیت شرکتی را چنین بیان کرده‌اند: ساختار روابط و مسئولیت‌ها در میان یک گروه اصلی شامل سهامداران، اعضای هیئت‌مدیره و مدیر عامل برای ترویج بهتر عملکرد در رقابتی لازم جهت دستیابی به هدف‌های اولیه مشارکت. طبق نشریه اصول حاکمیت شرکتی سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) شش اصل بنیادی راهبردی شرکتی عبارتند از:

۱. اطمینان از مبانی یک چارچوب حاکمیت شرکتی اثربخش؛
۲. حقوق و رفتار عادلانه سهامداران و وظایف کلیدی مالکیت؛
۳. سرمایه‌گذاران نهادی، بازارهای سهام و دیگر واسطه‌ها؛
۴. نقش ذینفعان در حاکمیت شرکتی؛
۵. افشا و شفافیت؛ و
۶. مسئولیت‌های هیئت‌مدیره. (OECD, ۲۰۱۵)

جدول ۱: اصول اساسی اصول حاکمیت شرکتی از نظر سازمان توسعه و همکاری اقتصادی (OECD, 2015)

۱) اطمینان از ایجاد بستر لازم برای چهارچوب اثربخش حاکمیت شرکتی چهارچوب حاکمیت شرکتی باید شفافیت و کارایی بازار و تخصیص بهینه منابع را افزایش دهد. با قوانین و مقررات مطابقت داشته باشد و به وضوح مسئولیت را بین مقامات مختلف نظارتی، قانونگذاری و اجرایی تقسیم کند.
۲) توجه به حقوق سهامداران و وظیفه کلیدی مالکان چهارچوب حاکمیت شرکتی باید از اعمال حقوق سهامداران از جمله حق دسترسی به اطلاعات و مشارکت در تصمیمات شرکت‌ها حمایت کند و موجبات تسهیل این مهم را فراهم آورد.
۳) سرمایه‌گذاران نهادی، بازارهای سهام و دیگر واسطه‌ها چارچوب حاکمیت شرکتی بایستی منجر به انگیزش اقتصادی مناسب در زنجیره سرمایه‌گذاری گردد علی‌الخصوص از طریق ایجاد نقش امین سرمایه‌گذاری برای نهادهای سرمایه‌گذاری. همچنین بایستی باعث افشا و کاهش تعارض منافع از طریق یکپارچگی نظرات مشاوران، کارگزاران و موسسات رتبه‌بندی که مشاوره لازم به سرمایه‌گذاران را میدهند گردد
۴) نقش ذینفعان در حاکمیت شرکتی

^۱ این اصل در ویرایش ۲۰۱۵ به شکل مذکور تغییر کرده است. اصل قبلی «برخورد یکسان با سهامداران» بوده است.

بیست و نهمین همایش بانکداری اسلامی

چهارچوب حاکمیت شرکتی باید حقوق همه ذی‌نفعان براساس قانون یا توافقی‌های دو جانبه را شناسایی کند و همکاری فعالانه بین شرکت‌ها و ذی‌نفعان در راستای ایجاد ثروت، شغل و سلامت مالی شرکت‌ها را ترغیب کند.
(۵) افشا و شفافیت چهارچوب حاکمیت شرکتی باید از افشای صحیح و به موقع موضوعات با اهمیت در مورد شرکت شامل موقعیت مالی، عملکرد، اهداف، مالکیت عمده، پاداش‌ها، معاملات مرتبط، عوامل ریسک، اعضای هیات مدیره و نحوه نظارت بر شرکت اطمینان دهد.
(۶) مسئولیت‌های هیأت مدیره چهارچوب حاکمیت شرکتی باید از هدایت شرکت با نگرشی بلندمدت، نظارت اثربخش مدیریت توسط هیأت مدیره و پاسخگویی هیأت مدیره در قبال شرکت و سهامداران، اطمینان دهد. موضوعاتی همچون مدیریت ریسک، کمیته‌های هیات مدیره، انتخاب و پاداش مدیران، ادغام‌ها و اکتساب‌ها، تمامیت سیستم حسابرسی و وجود حسابرسی داخلی در شرکت در این محدوده قرار دارد.

اصول راهنمای حاکمیت شرکتی بانک‌ها طبق آخرین سند کمیته نظارت بانکی بال به شرح زیر می‌باشد:

۱. مسئولیت‌های کلی هیات مدیره
۲. الزامات و ترکیب هیات مدیره
۳. ساختار و وظایف هیات مدیره
۴. مدیریت ارشد
۵. حاکمیت ساختاری‌های گروهی
۶. عملیات مدیریت ریسک
۷. شناخت، ارزیابی و کنترل ریسک
۸. گزارش دهی ریسک
۹. انطباق با ریسک
۱۰. حسابرسی داخلی
۱۱. جبران خدمات
۱۲. افشا و شفافیت
۱۳. نقش ناظران (BIS, 2015)

نمای کلی از ادبیات بانکی نشان می‌دهد که ویژگی‌های اصلی حاکمیت شرکتی که در بسیاری از مطالعات مربوط به بانک‌های متعارف و اسلامی گزارش شده‌اند، عبارت‌اند از: هیات مدیره، مدیریت ریسک، شفافیت و افشا، کمیته حسابرسی، هیات نظارت اسلامی و دارندگان حساب سرمایه‌گذاری (سریری، ۲۰۱۵، ص ۳). مقوله وضعیت هیات مدیره و کمیته‌های بانکی از جمله موضوعاتی است که کمتر مورد توجه محققین داخلی قرار گرفته است. هر چند در خصوص حاکمیت شرکتی پژوهش‌هایی انجام شده است ولی در مورد وضعیت هیات مدیره و کمیته‌های بانکی، بانک‌های ایران پژوهشی صورت نگرفته است. در ادامه به تعریف هیات مدیره و کمیته‌های بانکی می‌پردازیم.

هیات مدیره

هیات مدیره، یک مکانیسم کلیدی برای کاهش تعارض بین سهامداران و مدیران می‌باشد، برای اجتناب از تعارض منافع بین بانک، تنظیم‌کننده قوانین، و به عنوان یکی از مهم‌ترین ابعاد موثر حاکمیت شرکتی در نظر گرفته می‌شود و به دوستانه موظف و غیر موظف تقسیم می‌شوند.

بیست و نهمین همایش بانکداری اسلامی

با توجه به مطالعات دی آندرس و والنلادو (۲۰۰۸)، نسبت بیش از حد هیات مدیره غیر موظف می‌تواند به نقش مشاوره‌ای هیات مدیره آسیب بزند بدلیل آن که ممکن است از پیوستن مدیران بانک به هیات مدیره جلوگیری نمایند. یرمک (۱۹۹۶) و کلین (۱۹۹۸) پیشنهاد نمودند که درصد بالای هیات مدیره مستقل منجر به عملکرد ضعیف‌تر می‌گردد. خصوصیات هیات مدیره مستقل می‌تواند بوسیله جدایی نقش رئیس هیات مدیره و مدیر عامل شرکت (CEO) تحلیل شود (سریری، ۲۰۱۵، ص ۳ و دارمدی، ۲۰۱۳، ص ۹).

رچتر و دالتون (۱۹۹۱) گزارش نمودند که شرکت با ساختار دوگانه مدیر عامل به‌طور مداوم بهتر از شرکت بدون ساختارمدیر عامل عمل می‌نماید. این مساله عملکرد داخلی هیات مدیره و به ویژه تداوم جلسات هیات مدیره بوسیله مطالعات حاکمیت شرکتی برجسته شده است. با توجه به نظر دی آندرس و والادو (۲۰۰۸) جلسات مکرر هیات مدیره، کنترل نزدیک بر روی مدیران از نزدیک، نقش مشاوره مربوط بیشتر، عواملی هستند که تاثیر مثبتی بر روی عملکرد دارند. تعداد کمیته‌های داخلی هیات مدیره بوسیله تحقیقات بررسی شده‌اند. هیات مدیره می‌تواند کمیته‌های هیات مدیره (کمیته معرفی، کمیته پاداش، کمیته حسابرسی، کمیته نظارت بر ریسک و ...) را برای حمایت از عملکرد خود و هدایت نظارت مستقل شرکت گسترش بدهد (سریری، ۲۰۱۵، ص ۴).

در ادامه تعریف انواع کمیته های بانکی ارائه شده است.

جدول (۱) معرفی انواع کمیته های بانکی	
کمیته حسابرسی (AC) یکی از مهم‌ترین مکانیسم‌های حاکمیت شرکتی می‌باشد که مسئول تضمین این می‌باشد که اطلاعات بانک‌ها که برای سهامداران، بستانکاران، سرمایه‌گذاران و سایر ذی‌نفعان به موقع منتشر می‌نمایند، مربوط، کافی و معتبر است (سرکار و همکارانش ۲۰۱۲).	کمیته حسابرسی
برای مدیریت ریسک موثر در سطح بانک، هیات مدیره باید یک بخش مدیریت ریسک مستقل از واحد های دیگر بانک داشته باشد. این کمیته با اعضای مستقل خود ماموریت شناسایی، اندازه گیری، نظارت و کنترل انواع مختلف ریسک (بازار، اعتباری، نقدینگی، عملیاتی، حقوقی، تطبیق، شهرت) مطابق با بانکداری اسلامی را بر عهده دارد (سریری، ۲۰۱۵، ص ۴).	کمیته عالی ریسک
کمیته دارائی و بدهی (ALCO) با هدف مدیریت منابع و مصارف ترازنامه با توجه به ریسک نرخ سود و ریسک نقدینگی زیر نظر هیات مدیره و با ترکیب مدیر عامل یا جانشین و معاونت های مرتبط تشکیل می‌گردد (گزارش فعالیت هیات مدیره بانک انصار، سال ۹۴، ص ۳۰).	کمیته دارایی و بدهی
امکان نظارت بر حقوق و مزایای مدیریت ارشد و دیگر کارکنان کلیدی را فراهم آورده؛ اطمینان می‌دهد جبران خدمات کارکنان با فرهنگ، اهداف، استراتژی و محیط کنترلی بانک (درست همان گونه که در تنظیم خط مشی جبران خدمات کارکنان منعکس شده است) همخوانی دارد (ارجمند، ۱۳۸۸، ص ۲۲).	کمیته جبران خدمات
میزان کارآمدی هیات مدیره را مورد ارزیابی قرار داده؛ فرآیند تعویض و جایگزینی اعضای آن را هدایت می‌نماید. اعضای غیر موظف هیات مدیره و نیز دیگر اعضای این هیات که از دانش و مهارت‌های لازم برخوردارند می‌توانند نقش مهمی را در این قبیل کمیته‌های وابسته به هیات مدیره ایفا نمایند (ارجمند، ۱۳۸۸، ص ۲۲).	کمیته انتصابات و جبران
هدف از تشکیل این کمیته پیشگیری و تشخیص عملیات مشکوک مشتریان و جلوگیری از ارائه خدمات بانکی به مشتریان دارای عملیات مجرمانه پول شویی می‌-	کمیته تطبیق و مبارزه با پول شویی

بیست و نهمین همایش بانکداری اسلامی

باشد	
یکی از مهم‌ترین برنامه‌های کمیته عالی مدیریت ریسک، مدیریت ریسک اعتباری می‌باشد.	کمیته مدیریت ریسک اعتباری
این کمیته با هدف تسریع و تسهیل در فرآیند تهیه، تدوین، اصلاح و ابلاغ بخشنامه ها، دستورالعمل‌ها و فرم‌های بانک و بهبود و اثر بخشی کامل تر روش‌های انجام کار در واحدهای مختلف بانک تشکیل شده است (گزارش فعالیت هیات مدیره بانک خاورمیانه، سال ۹۴، ص ۱۵).	کمیته آیین نامه ها و دستورالعمل‌ها
امروزه خدمات ثابت و مشخص بانک‌ها به دلایل مختلف از جمله تغییرات گسترده فناوری، تغییرات در شکل و فرم نیازمندی‌های مشتریان، زمان پاسخگویی، محل پاسخگویی و کیفیت ارائه خدمات تغییر عمده‌ای یافته و بر اساس این تغییرات عوامل موفقیت بانک‌های کنونی در ایجاد سرعت، انعطاف پذیری، یکپارچگی و نوآوری می‌باشد (گزارش فعالیت هیات مدیره اقتصاد نوین ۹۴، ص ۳۴).	کمیته فناوری اطلاعات
این کمیته بر اساس الزام بانک مرکزی و دستورالعمل وصول مطالبات تشکیل گردیده و از اهداف تشکیل آن می‌توان به تعیین خط مشی در خصوص پیگیری و وصول مطالبات غیرجاری بانک، بررسی و اتخاذ تصمیم در خصوص درخواست‌های مشتریان پرونده‌های غیر جاری کلان بانک، بررسی و ارائه پیشنهاد طرح‌های اجرایی تاثیر گذار در کنترل، وصول و کاهش مطالبات بانک، بررسی ادواری عملکرد مدیریت شعب استان‌ها در خصوص پیگیری وصول مطالبات، نظارت بر عملکرد اداره پیگیری و وصول مطالبات و ... می‌باشد (گزارش فعالیت هیات مدیره انصار ۹۴، ص ۲۹).	کمیته مطالبات معوق
موضوع تطبیق فعالیت‌های اجرایی بانکی با احکام و قوانین بانکداری بدون ربا و اسلامی توسط این کمیته صورت می‌پذیرد و اهم وظایف و کارکردهای این کمیته شامل بررسی اولیه قراردادها و دستورالعمل‌ها، بررسی و اظهار نظر نسبت به موارد ارجاعی از سوی شورای فقهی، مشارکت در تهیه و تدوین قراردادها و دستورالعمل‌ها، مطالعات تخصصی و تطبیقی در حوزه بانکداری اسلامی و بررسی و اظهار نظر نسبت به استعلامات ارجاعی می‌باشد (گزارش فعالیت هیات مدیره بانک انصار ۹۴، ص ۲۹).	کمیته فقهی
ماموریت اصلی کمیته اعتبارات به عنوان رکن اعتباری بانک، اتخاذ تصمیم در خصوص موضوعات و مسائل اعتباری از قبیل سیاست‌های اعتباری (اعم از کوتاه مدت و بلندمدت) بانک، بررسی بازارهای هدف، تسهیلات و تعهدات کلان، تسهیلات صندوق توسعه ملی و ... می‌باشد (گزارش فعالیت هیات مدیره انصار ۹۴، ص ۲۹).	کمیته اعتبارات

۲-۲- پیشینه

عبداله و همکارانش (۲۰۱۶) در مقاله " تاثیر ترکیب هیئت مدیره، مالکیت و نقش دوگانه مدیر عامل بر کیفیت حسابرسی: شواهدی از مالزی" به بررسی عوامل موثر بر حاکمیت شرکتی در شرکت‌های مالزیایی و ارتباط آن با کیفیت حسابرسی می‌پردازد. در مجموع ۶۵۵ (۷۳.۸۴٪) شرکت به نمایندگی از کل شرکت‌ها در سال ۲۰۰۳ انتخاب شدند. نتایج نشان داد که دو متغیر مستقل دارای ارتباط قابل توجهی با اندازه شرکت حسابرسی دارد. آن‌ها هیئت مدیره مستقل و مالکیت نهادی غیر مالی می‌باشد. مالکیت مدیران اجرایی و مدیر عامل شرکت ارتباط منفی اما بی معنی با کیفیت حسابرسی دارد.

در نهایت یافته ها فرض می نماید که هر دو هیئت مدیره مستقل و مالکیت نهادی عوامل مهم و تاثیر گذار بر عملکرد شرکت های مالزیایی می باشد.

سریری (۲۰۱۵) در مقاله "فعالیت های افشا و عملکرد حاکمیت شرکتی بانک های اسلامی در کشور های شورای همکاری خلیج فارس GCC" به بررسی تاثیر سطح افشا حاکمیت شرکتی بر عملکرد بانک ها بوسیله ساخت شاخص افشا حاکمیت شرکتی (CGDI) برای عملکرد ۲۷ بانک اسلامی در ۵ کشور عربی خلیج پرداخت. از روش تجزیه و تحلیل محتوا ۲ بر روی گزارش های سالانه بانک ها به مدت ۳ سال (۲۰۱۳-۲۰۱۱) استفاده نمود، ساختار شاخص ترکیبی از ۶ مکانیزم مهم حاکمیت شرکتی، به نام های، ساختار هیئت مدیره، مدیریت ریسک، شفافیت و افشا، کمیته حسابرسی، هیئت نظارت شریعت و دارندگان حساب سرمایه گذاری تشکیل می شود. نتایج رگرسیون شواهدی مبنی بر این که بانک های اسلامی با سطوح بالاتر افشا حاکمیت شرکتی عملکرد بالاتری از بازده دارایی ها بازده حقوق صاحبان سهام را ارائه می دهند. برای بررسی عوامل داخلی و خارجی، از ۴ متغیر مرتبط با عملکرد بانک یعنی اندازه، حقوق صاحبان سهام، ریسک و تمرکز استفاده می نماید.

مالک و همکارانش (۲۰۱۴) در مقاله "نقش اندازه هیئت مدیره در حاکمیت شرکتی و عملکرد شرکت با استفاده از روش پارتو، آیا این یک پدیده فرهنگی است؟" به بررسی رابطه بین اندازه هیئت مدیره و عملکرد شرکت پرداختند. این رابطه از منظر رویکرد پارتو برای بخش بانکی پاکستان آزمون شده است. بدین منظور از ۱۴ بانک تجاری پاکستان در برای دوره زمانی ۲۰۱۲-۲۰۰۸ بر اساس عملکرد این بانک ها استفاده شده است. مدل های اقتصادی مختلفی برای آزمون ارتباط بین متغیرهای عملکرد بانکی و عملکرد حاکمیت شرکتی این بانک ها استفاده شده است. نتایج پژوهش متناقض با نتایج سایر پژوهش های انجام شده در این زمینه می باشد. برجسته ترین نتیجه این مقاله رابطه مثبت و معنی داری بین اندازه هیئت مدیره و عملکرد شرکت وجود دارد. استنباط می شود که اندازه هیئت مدیره بزرگ می تواند عملکرد بانک های پاکستان را افزایش بدهد.

عبداله و همکارانش (۲۰۱۴) در مقاله "عملکرد افشا حاکمیت شرکتی بانک های اسلامی: مطالعه موردی بانک های اسلامی در جنوب شرقی آسیا و منطقه شورای همکاری خلیج فارس" به بررسی عوامل تعیین کننده عملکرد افشا حاکمیت شرکتی (CG) منحصر در زمینه بانکداری اسلامی می پردازد. روش تجربی شامل تجزیه تحلیل مقطعی داده های افشا شده از گزارش سالانه بانک های اسلامی در منطقه جنوب شرقی آسیا و منطقه شورای همکاری خلیج فارس در سال ۲۰۰۹، برای ۶۷ بانک اسلامی می باشد. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می دهد که سطح افشا CG بانک های اسلامی در گزارشات سالانه کمتر از ۵۰٪ می باشد. همچنین یافته های این پژوهش آشکار می نماید که ترکیب CG و خصوصیات هیئت مدیره نظارت شریعت (SSB) رابطه مثبتی با افشا داوطلبانه CG دارد. علاوه بر این، افشا داوطلبانه CG رابطه منفی با سطح سرکوبی سیاسی و مدنی دراد اما اندازه، کد قانونی کشور رابطه مثبتی با افشا داوطلبانه CG دارد.

دارمدی و همکارش (۲۰۱۳) در مقاله "افشا حاکمیت شرکتی در گزارشات سالانه، مطالعه اکتشافی در بانک های اسلامی اندونزی" به کشف افشا بر مکانیزم های حاکمیت شرکتی در گزارش های سالانه بانک های اسلامی در اندونزی پرداختند. نتایج نشان می دهند که بانک معاملات و بانک سیرانه ماندی، دو تا از بزرگترین بانک های تجاری اسلامی، دارای امتیاز بالاتری نسبت به دیگر بانک ها دارند. افشای نمونه بانک از برخی ابعاد، از قبیل اعضای هیئت مدیره و مدیریت ریسک قوی تر می باشد. از سوی دیگر کنترل داخلی و کمیته هیئت مدیره ضعیف تری نسبت به سایر بانک ها دارند.

آمیگو (۲۰۱۴) در مقاله "اجرای حاکمیت شرکتی در شرق میانه و آفریقا، شواهد و اولویت ها" به بررسی تحولات کلیدی در اجرای حاکمیت شرکتی و دولتی و خصوصی در منطقه پرداخته است. سطح رشد اجرای عمومی را به عنوان

تخصص در تنظیم کننده های اوراق بهادار برجسته می نماید. این مقاله توصیه های سیاسی در جنبه های خاصی از چارچوب دولتی از قبیل روابط با اشخاص وابسته و مسئولیت اعضای هیئت مدیره که -اگر بهتر تنظیم شود- می تواند منجر به اجرای حاکمیت شرکتی به طور موثر گردد می پردازد.

موریا (۲۰۱۵) در مقاله تجزیه و تحلیل همبستگی بین حاکمیت شرکتی و عملکرد مالی بخش بانکی با استفاده از پراامتر تخمین" با مساله تعیین ارتباط بین متغیرهای حاکمیت شرکتی و عملکرد بانک های اسلامی می پردازد. از طریق این مقاله ما به تعیین ویژگی های دولت در بانکداری اسلامی در مواجهه با دولت دو گانه می پردازیم: سیستم حکومت آنجلو- ساکسون و سیستم دولت اسلامی. علاوه بر این، توجه خودمان را بر روی اهمیت متغیرهای حاکمیت شرکتی بر روی عملکرد مالی از طریق مطالعه تجربی بر روی نمونه های بانکی در طول دوره زمانی ۲۰۱۲-۲۰۰۵ در کشورهای منطقه شورای همکاری خلیج فارس می پردازیم. مطالعه حاضر نشان می دهد که رابطه قوی بین متغیرهای دولت و عملکرد مالی بانک های اسلامی وجود دارد، که رابطه مثبتی بین ارتباط بین بازده دارایی ها و ترکیب هیئت مدیره، اندازه اعضای هیئت مدیره، تعداد کمیته ها در شورا، همانند تعداد اعضای هیئت مدیره شریعت وجود دارد، در حالی که روشن است که ارتباط منفی بین بازده دارایی ها و تمرکز مالکیت وجود دارد.

چانگونی و همکارش (۲۰۱۵) در مقاله " نقش عملکرد حسابرسی داخلی در ارتقا حاکمیت شرکتی موثر بانک های تجاری در کنیا" در مطالعه خود روش تحقیق توصیفی اتخاذ نمود. این مطالعه از نمونه گیری لایه ای تصادفی در شناسایی ۸۹ پاسخ دهندگان استفاده نمود. ساختار پرسشنامه برای جمع آوری داده های از پاسخ دهندگان استفاده می شود. داده های جمع آوری شده بوسیله بسته آماری برای علوم اجتماعی ورژن ۲۱ (Spss) برای آمار توصیفی و آمار استنباطی کد گذاری و تجزیه تحلیل می شود. بوسیله استفاده از نمودار دایره ای، اشکال و درصد نشان داده می شود. بنابراین مطالعه نشان داد که عملکرد حسابرسی داخلی نقش مثبت و مهمی در ارتقا حاکمیت شرکتی موثر بانک های تجاری در کنیا ایفا می کند. این مطالعه مطالعات بیشتری در مورد نقش دیگر بازیکنان بزرگ از قبیل بانک مرکزی کنیا، دولت کنیا، هیئت مدیره بانک ها، کمیته هیئت بازرسی، مدیریت ارشد بانک ها و حسابرسان مستقل توصیه می نماید.

آرمسترانگ و همکارانش (۲۰۱۴) در مقاله " ارتباط بین مکانیسم حاکمیت شرکتی و عملکرد مالی در بانک های اسلامی : رویکرد متا " به ارتباط بین مکانیسم حاکمیت شرکتی و عملکرد مالی بانک های اسلامی که به طور گسترده در تحقیقات قبلی بررسی شده بودند پرداختند.

در ایران نیز به تاسی از پژوهش های انجام شده در خارج، مقاله هایی در خصوص حاکمیت شرکتی نوشته شده است که در زیر به مهم ترین آن ها اشاره می نمایم:

وظیفه دوست و همکارانش (۱۳۹۵)، در مقاله "آزمون تاثیر عوامل حاکمیت شرکتی بر رتبه اعتباری در قالب مدل امتیاز بازار نوظهور" به بررسی رابطه عوامل حاکمیت شرکتی و رتبه اعتباری شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته است. در این تحقیق ابتدا با استفاده از مدل امتیاز بازار نوظهور، رتبه اعتباری شرکت های مورد بررسی محاسبه گردید. در مرحله بعد، عوامل حاکمیت شرکتی در چهار طبقه شامل حقوق سهامداران و ذینفعان، هیئت مدیره و کمیته های آن، حسابرسی، و افشاء عمومی و شفاف سازی جای گرفت. از هر یک از این طبقات، یک شاخص معرف و از مجموع آن ها یک شاخص ترکیبی ساخته شد. سپس رابطه بین این شاخص ها و رتبه اعتباری مورد بررسی قرار گرفت. یافته های تحقیق نشان می دهد که از بین عوامل حاکمیت شرکتی، صرفاً عوامل مرتبط با حقوق سهامداران و ذینفعان رابطه مثبت و معنی داری با رتبه اعتباری دارد. اما در ترکیب عوامل مزبور با سایر عوامل که در مجموع ساختار حاکمیتی شرکت را تشکیل می دهند، شواهدی پیرامون تأثیرگذاری بر رتبه اعتباری شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران مشاهده نشد.

حساس یگانه و داداشی (۱۳۸۹) در این پژوهش، تاثیر برخی از این مکانیزم ها بر تصمیمات حسابرسان مستقل، مورد بررسی قرار گرفته است. هدف از انجام این تحقیق، تعیین تاثیر مکانیزم های حاکمیتی همچون ساختار هیات

مدیره شرکت، حسابرسی داخلی (مکانیزم‌های نظارتی درون‌سازمانی حاکمیت شرکتی)، سهامدار عمده و سرمایه‌گذاران نهادی (مکانیزم‌های نظارتی برون‌سازمانی حاکمیت شرکتی) بر روی تصمیمات و برنامه‌ریزی‌های حسابرسان مستقل همچون ارزیابی ریسک ذاتی، ریسک کنترل، میزان و زمان‌بندی آزمون‌های محتوا بوده است.

دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس در گزارش «درآمدی بر شفافیت بانکی: مطالعه موردی بخشنامه ضوابط ناظر بر حداقل استاندارد های شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط موسسات اعتباری» (۱۳۹۴)، به منظور ارزیابی شفافیت مالی برای ۲۴ موسسه و بانک از روش کمی کردن ۷۷ شاخص مورد نظر استفاده نمودند، به این صورت که میزان شفافیت شاخص‌های ارائه شده در هر مورد بررسی شده و به آن‌ها طبق یک معیار مشخص، امتیازی کمی داده شده است، نهایتاً این امتیازات با یکدیگر جمع شده و میزان شفافیت آن موسسه را نشان خواهد داد. نتایج بررسی این گزارش درباره بانک‌ها و موسسات اعتباری از نگاه بخشنامه شفافیت، حاکی از میزان پایین شفافیت بانکی در میان موسسات اعتباری مورد نظر می‌باشد.

۳- روش شناسی

رویکرد مورد استفاده در این مقاله اکتشافی است و روش تحقیق در این مقاله تحلیل محتوای اسناد بانک‌ها می‌باشد. در این مقاله ابتدا اسناد بالادستی بانک‌ها (شامل چشم‌انداز، مأموریت، اهداف، راهبردهای کلان، منشور اخلاقی و اصول اخلاقی) که مورد افشا قرار گرفته‌اند گردآوری شده، سپس مقولات حاکمیت شرکتی از متن این اسناد استخراج و دسته‌بندی شده و در نهایت سطح توجه و اهمیت هر یک از این مقولات در بانک‌ها مورد ارزیابی و تحلیل قرار می‌گیرد. همچنین اطلاعات مرتبط با هیات مدیره و کمیته‌های بانک‌ها که مورد افشا قرار گرفته‌اند جمع‌آوری شده، وضعیت هیات مدیره بر اساس آخرین وضعیت تا ۱۳۹۵ بروز شده است و وضعیت کمیته‌ها بر اساس آخرین اطلاعات منتشره توسط بانک ذکر شده است، سپس با توجه به تعداد اعضای هیات مدیره موظف و غیر موظف و تعداد کمیته‌های بانک‌ها، کلیه بانک‌ها با توجه به وضعیت هیات مدیره و کمیته‌ها رتبه‌بندی می‌نماییم.

منبع اسناد مورد بررسی اطلاعات منتشره در سایت بانک‌ها (مبتنی بر دستورالعمل بانک مرکزی در مورد ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط موسسات اعتباری) (بانک مرکزی، ۱۳۹۳) - (اطلاعات موجود در وب سایت هر بانک) - و گزارشات فعالیت سالانه هیات مدیره (از سایت کدال) می‌باشد.

مبتنی بر ادبیات موضوع و تحقیقات انجام شده و اسناد بین‌المللی موجود در زمینه حاکمیت شرکتی مقولاتی به شرح زیر مورد بررسی و استخراج قرار گرفتند:

۱. تاکید بر حاکمیت شرکتی و چارچوب و ساختار آن
۲. اصول اساسی حاکمیت شرکتی
۳. ذی‌نفعان موردتاکید
۴. مسئولیت‌های مدیران و هیات مدیره
۵. مدیریت ریسک
۶. افشا و شفافیت
۷. نظارت و کنترل و حسابرسی
۸. کارکنان
۹. سایر اصول
۱۰. اصول اسلامی حاکمیت شرکتی
۱۱. عدالت
۱۲. صداقت
۱۳. امانت

بیست و نهمین همایش بانکداری اسلامی

۱۴. شریعت

۱۵. سایر اصول اسلامی

جدول (۲)		
تاکید بر حاکمیت شرکتی و چارچوب و ساختار آن		
تاکید بر حاکمیت شرکتی و چارچوب و ساختار آن در بین ۳۶ بانک مورد بررسی تقریباً هیچ کدام به این موضوع و اهمیت و تاکید بر آن اشاره نکرده بودند. در این بین تنها بانک خاورمیانه عنوان کرده است که حاکمیت شرکتی را به عنوان یک اصل اولیه در بانک پذیرفته است.		
اصول اساسی حاکمیت شرکتی		
٪۳۹	۱۴	ایجاد ارزش برای ذی نفعان
٪۲۲	۸	ایجاد ارزش برای سهامداران
٪۵۳	۱۹	ایجاد ارزش برای مشتریان
٪۳۱	۱۱	عدم اشاره
٪۳۹	۱۴	رویکرد ذی نفعان
٪۲۲	۸	رویکرد سهامداران
٪۸	۳	توجه به سهامداران و ذی نفعان
٪۴۷	۱۸	عدم اشاره
در اسناد بانکی مورد بررسی هر چند که گاه از مسئولیت‌های کارکنان و یا بانک سخن به میان آمده است اما هرگز اشاره مستقیمی به مسئولیت‌های مدیران و هیات مدیره بانک نشده است.		
مدیریت ریسک و توجه به مقولات مرتبط با آن همچون نظام جامع ریسک تنها در اسناد مورد بررسی ۴ بانک (۱۱ درصد) مورد اشاره و توجه قرار گرفته است. مقولات مرتبطی نیز همچون پایداری (۴) سیستم های بانک در ۵ بانک (۱۴ درصد) و اعتبارسنجی مشتریان یا امنیت داده ها هر کدام در دو بانک (۶ درصد) مورد توجه قرار گرفته اند.		
مفهوم شفافیت در بانک در ۹ مورد (۲۵ درصد) از مشاهدات و مفهوم پاسخگویی در ۷ مورد (۱۹ درصد) از اسناد مورد بررسی مورد تاکید قرار گرفته بودند.		
مفاهیم و مقولات مرتبط با نظارت و کنترل و حسابرسی در اسناد بانکی بسیار کم بود توجه قرار گرفته اند. قانون مداری و رعایت استانداردهای ملی و بین المللی در ۴ بانک (۱۱ درصد)، تطبیق (۵) در ۲ بانک (۶ درصد) و مباحث حسابرسی و نظارت هر کدام تنها مورد تاکید ۱ بانک قرار گرفته‌اند.		
کارکنان		

بیست و نهمین همایش بانکداری اسلامی

توجه به سرمایه انسانی	۱۸	۵۰٪	مقولات مرتبط با کارکنان
مسئولیت پذیری	۸	۲۲٪	
کارگروهی	۸	۲۲٪	
نظم و انضباط	۷	۱۹٪	
وفاداری به بانک	۶	۱۷٪	
شایسته سالاری	۴	۱۱٪	
آموزش و یادگیری سازمانی	۴	۱۱٪	
دیگر مقولات مرتبط با حاکمیت شرکتی نیز بعضاً در اسناد مورد بررسی مورد توجه قرار گرفته‌اند. مسئولیت‌های اجتماعی بانک (۱۲ بانک - ۳۳ درصد)، اخلاق حرفه‌ای (۴ بانک - ۱۱ درصد) و محیط زیست (۳ بانک - ۸ درصد) از قبیل مواردی هستند که مورد توجه قرار گرفته‌اند			سایر اصول
منبع: یافته‌های تحقیق			

اصول اساسی اسلامی مرتبط با حاکمیت شرکتی

مهدوی پارسا در پژوهش خود با بررسی اصول بنیادی متداول حاکمیت شرکتی در اسناد بین المللی به استخراج اصول اساسی در چارچوب حاکمیت شرکتی در نظام بانکداری اسلامی پرداخته و در نهایت چهار اصل عدالت، امانت، صداقت و شریعت را به عنوان اصول بنیادی حاکمیت شرکتی معرفی کرده است در این مقاله میزان اشاره به این اصول در اسناد بالادستی بانک‌ها را که نشان از سطح اهمیت آنها در بانک‌های ایرانی است مورد بررسی قرار می‌دهیم.

بیست و نهمین همایش بانکداری اسلامی

جدول ۳: اصول اساسی چارچوب حاکمیت شرکتی در بانکداری اسلامی پیشنهادی و تطبیق اصول چارچوب های موجود

AAOIFI	IFSB	IFC & Hawkamah	BIS	OECD (۲۰۱۵)	OECD (۲۰۰۵)	اصول پیشنهادی
رفتار منصفانه ی صاحبان سهام رفتار عادلانه ی ارائه دهندگان بودجه و سایر ذی نفعان حائض اهمیت مدیریت ریسک اجتناب از تضاد منافع اجرای مناسب اصول و استانداردهای حاکمیتی.	حقوق صاحبان حساب سرمایه گذاری	حقوق سهامداران تعهد نسبت به رعایت حاکمیت شرکتی	حاکمیت ساختاری های گروهی عملیات مدیریت ریسک شناخت، ارزیابی و کنترل ریسک انطباق با ریسک	اطمینان از مبانی یک چارچوب حاکمیت شرکتی اثربخش حقوق و رفتار عادلانه سهامداران و وظایف کلیدی مالکیت سرمایه گذاران نهادی، بازارهای سهام و دیگر واسطه ها نقش ذینفعان در حاکمیت شرکتی	عدالت (انصاف) رعایت حقوق ذینفعان	عدالت
پاسخگویی، شرایط مناسب برای هیئت مدیره و مدیریت نظارت موثر کمیته ی حسابرسی و حاکمیت نظارت بر خط مشی پاداش مناسب	رویکرد کلی برای حاکمیت در موسسات خدمات مالی اسلامی	کنترل محیط و فرآیندها شیوه های خوب مدیریتی	مسئولیت های کلی هیات مدیره الزامات و ترکیب هیات مدیره ساختار و وظایف هیات مدیره مدیریت ارشد جبران خدمات	چارچوب مسئولیت های هیئت مدیره	پاسخگویی	امانت
کنترل داخلی، شفافیت، شفاف سازی عمومی	شفافیت گزارش گری مالی در رابطه با حساب های سرمایه گذاری	شفافیت	افشا و شفافیت گزارش دهی ریسک حسابرسی داخلی نقش ناظران	افشا و شفافیت	شفافیت	صداقت
تطابق با شریعت و اصول اخلاقی ساختار موثر مطابق با شریعت دستورالعمل و نظام نامه ی رفتار و اخلاق	تطبیق با اصول و مقررات شریعت					شریعت

۱۳۹۶

پارسا،

مهدوی

منبع:

بیست و نهمین همایش بانکداری اسلامی

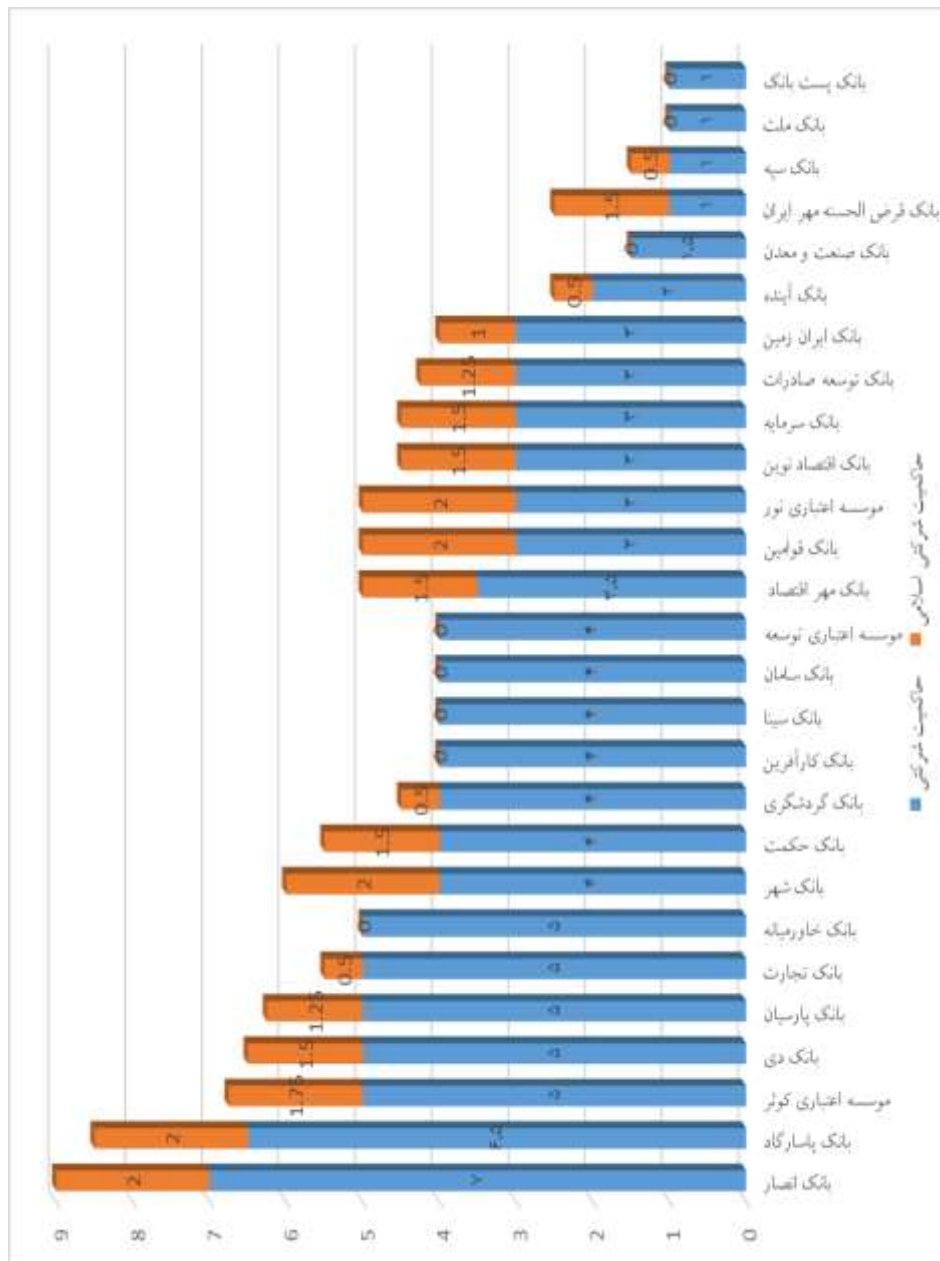
مطابق با نتایج ارائه شده در جدول (۴) ۱۳ بانک (۳۶ درصد) بانکداری اسلامی را صراحتاً در اسناد خود مورد توجه قرار داده‌اند. البته این به معنای عدم رعایت بانکداری اسلامی در بقیه بانک‌ها نیست بلکه تأکید این بانک‌ها را به بانکداری اسلامی و توجه به آن در اسناد بانک‌ها نشان می‌دهد.

در بین چهار اصل اساسی معرفی جهت حاکمیت شرکتی در بانکداری اسلامی صداقت مداری در ۱۱ بانک (۳۱ درصد)، امانت‌داری در ۱۰ بانک (۲۸ درصد)، عدالت پیشگی در ۴ بانک (۱۱ درصد) و رعایت اصول شرعی صراحتاً در ۳ بانک (۲۸ درصد) مورد تأکید قرار گرفته‌اند. همچنین مقولات مرتبطی همچون رازداری در ۸ بانک (۲۲ درصد)، صبر و سعه صدر، توجه به قرض الحسنه و حذف ربا هر کدام در ۵ بانک (۱۴ درصد) مورد اشاره و توجه قرار گرفته‌اند.

جدول (۴)		
مقولات اسلامی مرتبط با حاکمیت شرکتی		
بانکداری اسلامی	۱۳	٪۳۶
صداقت مداری	۱۱	٪۳۱
امانت‌داری	۱۰	٪۲۸
عدالت پیشگی	۴	٪۱۱
رعایت اصول شرعی قراردادها	۳	٪۸
رازداری	۸	٪۲۲
صبر و سعه صدر	۵	٪۱۴
قرض الحسنه	۵	٪۱۴
حذف ربا	۵	٪۱۴
منبع: یافته‌های تحقیق		

۴- تحلیل داده‌ها و رتبه‌بندی بانک‌ها

در ادامه جهت رتبه‌بندی بانک‌ها بر اساس یافته‌های تحقیق فرآیندی به شرح زیر صورت پذیرفت: ابتدا بانک‌هایی که اطلاعات کاملی از ایشان در دسترس نبود (بانک‌هایی که دسترسی به اسناد ایشان نبود و یا تنها به سند اصول اخلاقی بانک موجود بود) حذف گردیدند. بانک‌های مورد رتبه‌بندی بر این اساس به ۲۷ بانک رسید. برای توجه به هر یک از مولفه‌های (توجه به ساختار حاکمیت شرکتی و رویکرد ذی نفعان) ۲ امتیاز و برای توجه به هر یک از مولفه‌های (رویکرد به سهامداران، مسئولیت‌های مدیران و هیات مدیره، مدیریت ریسک، افشا و شفافیت، نظارت و کنترل و حسابرسی، کارکنان، سایر اصول) حداکثر یک امتیاز، جمعاً ۱۰ امتیاز در نظر گرفته شد. برای توجه و اشاره به اصول اسلامی حاکمیت شرکتی نیز حداکثر ۲ امتیاز در نظر گرفته شد. که جمع کل امتیازات جهت بخش اصول حاکمیت شرکتی متعارف و اصول اسلامی حاکمیت شرکتی ۱۲ امتیاز می‌گردد. در نمودار (۱) رتبه بانک‌ها بر اساس رتبه حاکمیت شرکتی (مبتنی بر اسناد بالادستی بانک) نشان داده شده‌است.

نمودار ۱ - رتبه بندی بانک‌ها بر اساس شاخص حاکمیت شرکتی (اسناد بالادستی)

بر اساس رتبه بندی انجام شده بانک‌های انصار و پاسارگاد با کسب بیش از ۵ امتیاز در بخش حاکمیت شرکتی متعارف رتبه اول و دوم را بدست آورده اند این دو بانک در بخش حاکمیت شرکتی اسلامی نیز امتیاز کامل را کسب نموده اند و می-توان گفت بیشتری توجه را به مفاهیم و موضوعات حاکمیت شرکتی در بین بانکهای ایران بر اساس معیار اسناد بالادستی بانکی داشته اند.

پس از این دو بانک، مؤسسه اعتباری کوثر، بانک دی، پارسیان، تجارت و خاورمیانه با کسب ۵۰ درصد امتیازات در بخش حاکمیت شرکتی متعارف رتبه‌های دوم الی هفتم را کسب نموده اند.

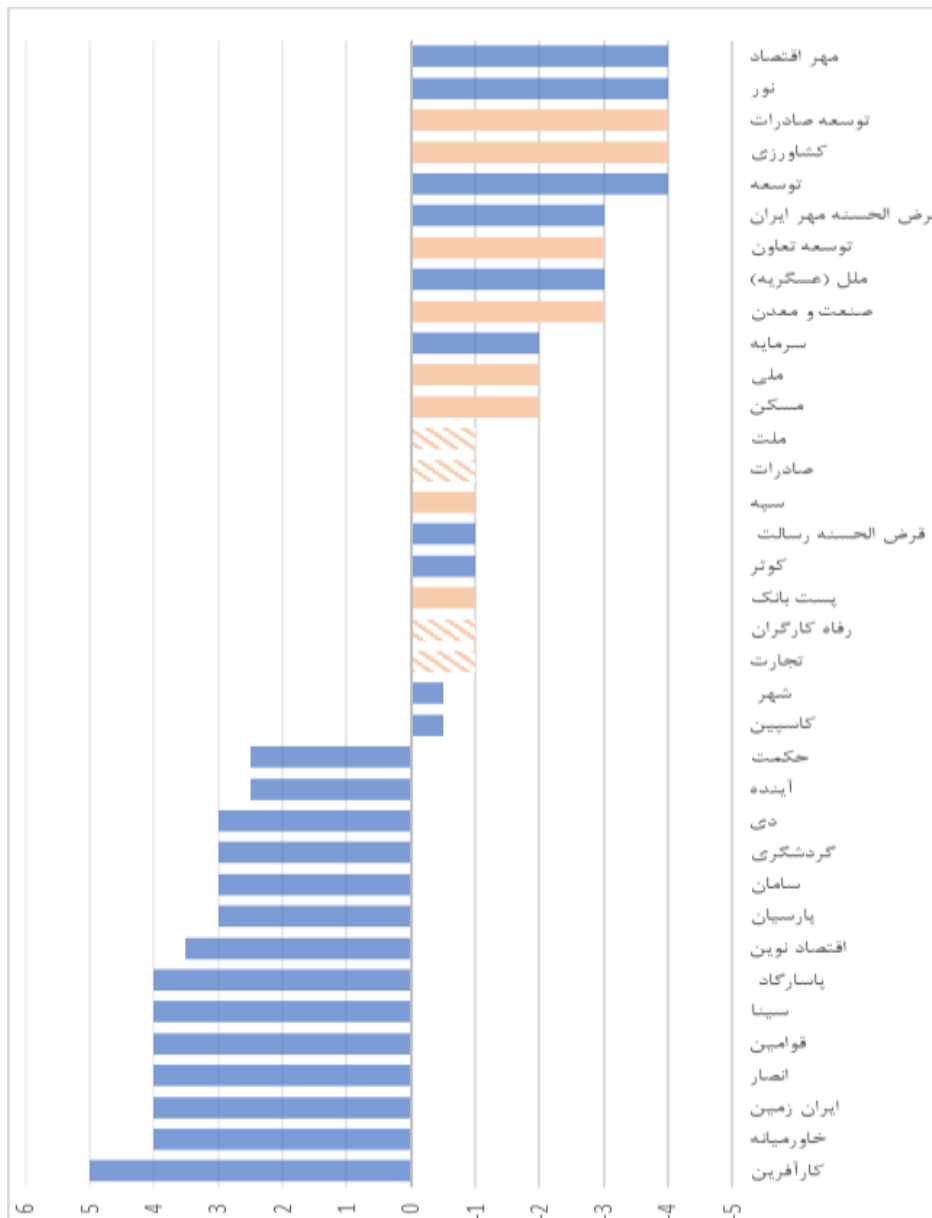
برای رتبه بندی بانک‌ها بر اساس وضعیت هیات مدیره و کمیته‌های آن مراحل زیر را انجام می دهیم:
در مورد تعداد اعضای هیات مدیره، برای هر بانک تعداد بیشتر از پنج نفر یک امتیاز و تعداد کمتر از پنج نفر یک امتیاز منفی تعلق گرفته است. در مورد تعداد اعضای هیات مدیره غیر موظف، اگر اطلاعاتی در خصوص تعداد اعضای غیر موظف در دسترس نبوده باشد، یک امتیاز منفی، اگر در بانکی هیات مدیره غیر موظف وجود نداشته باشد، یک امتیاز منفی، و در صورت

بیست و نهمین همایش بانکداری اسلامی

وجود هیات مدیره غیر موظف یک امتیاز به آن بانک تعلق می‌گیرد. اگر اکثریت اعضای هیات مدیره را تعداد غیر موظف تشکیل بدهد، دو امتیاز به آن بانک تعلق می‌گیرد. و در نهایت اگر رئیس هیات مدیره از مدیر عامل تفکیک نشده باشد، یک امتیاز منفی به آن بانک تعلق می‌گیرد.

در مورد کمیته‌ها نیز، نحوه امتیاز هر بانک بین دو الی منفی دو می‌باشد، از آنجایی که کمیته حسابرسی و ریسک جز موارد الزامی می‌باشد، اگر بانک یا موسسه‌ای این کمیته‌ها را نداشته باشند، رتبه منفی یک می‌گیرند، سایر کمیته‌ها هر کدام دارای نیم نمره هستند که هر بانک از مجموع سایر کمیته‌ها نهایت ۲ امتیاز می‌تواند بگیرد.

امتیاز	عضو غیر موظف	امتیاز	تعداد هیات مدیره
-۱	عدم اطلاعات	۱	بیش از ۵
-۱	عدم وجود	-۱	کمتر از ۵
۱	وجود	امتیاز	تفکیک رئیس
۲	اکثریت	۰	بله
		-۱	خیر
جدول (۵) نحوه امتیازدهی			

نمودار (۲) (پررنگ بانک های خصوصی، کم رنگ دولتی و هاشور خورده خصوصی شده)

با توجه به نمودار (۲)، به ترتیب بانک کارآفرین، خاورمیانه، ایران زمین، انصار، قوامین و سینا دارای بالاترین رتبه و موسسه مهر اقتصاد، نور، کشاورزی، توسعه صادرات دارای پایین ترین امتیاز می باشند.

۵- نتایج و پیشنهادات

از یافته های تحقیق نتایج زیر قابل استحصال می باشد:

- ✓ حاکمیت شرکتی و وجود یک ساختار و چارچوب منسجم برای آن در بانک مورد توجه و عنایت نویسندگان و تصمیم گیرندگان جهت ذکر در اسناد بالادستی بانکها قرار نگرفته است.
- ✓ علاوه بر عدم توجه به چارچوب و ساختار حاکمیت شرکتی، تقریباً تمام مقولات و مفاهیم مرتبط با حاکمیت شرکتی نیز دارای فراوانی کمتر از نصف در میان بانکهای ایران می باشند و این موضوع نشان از کم توجهی تصمیم گیرندگان و مدیران بانکها به مقولات حیاتی حاکمیت شرکتی می باشد.

- ✓ از آنجا که امروزه حاکمیت شرکتی و هر یک از مقولات آن از موضوعات بسیار با اهمیت در نحوه اداره بانک ها به شمار می رود، به نظر می رسد تغییر در ماموریت و چشم انداز بانک های ایران و در نتیجه شیوه اداره و مدیریت آنها جهت تطبیق با فضای تحولات بین الملل الزامی می باشد.
- ✓ رویکرد اغلب بانکهای ایرانی توجه به منافع عموم ذی نفعان (در برابر رویکرد توجه صرف به منافع سهامداران) می باشد. علی رغم این مسئله انواع ذی نفعان مورد تاکید و دسته بندی و تعریف جایگاه هر یک مورد اشاره و افشا قرار نگرفته است.
- ✓ مدیران بانکهای ایران در نگارش اسناد چشم انداز و ماموریت بانکها به موضوع وظایف و مسئولیت های خود اشاره نکرده و این موضوع توجه کم به تبیین و افشا و انجام این مسئولیت ها را نشان می دهد. این مسئله تبعاتی همچون کم توجی به پاسخگویی و افشا و شفافیت در بانکها را نیز در پی خواهد داشت.
- ✓ مدیریت ریسک بسیار کم مورد توجه بانکها قرار گرفته است تا آنجا که این مقوله و مقولات مرتبط آن بسیار کم در اسناد چشم انداز و ماموریت و ... بانکها مورد اشاره قرار گرفته است.
- ✓ افشا و شفافیت و مفاهیم مرتبط همچون پاسخگویی مورد تاکید مستقیم بخشی از بانکهای ایران در اسناد ایشان قرار گرفته است.
- ✓ نظارت، کنترل و تطبیق و رعایت قوانین و مقررات در اغلب اسناد بانکها مورد توجه و اشاره قرار نگرفته است. این موضوع می تواند نشان از اهمیت کم این موضوع برای بانکها و یا تاثیر کم نظارت موجود بر فعالیت ایشان باشد.
- ✓ توجه به کارکنان و نیروی انسانی در اغلب بانکها مورد توجه قرار گرفته شده است. اما موضوعات و راهکارهای حاکمیت شرکتی همچون روش های ارتقا، پاداش و جبران خدمات کمتر مورد توجه مدیران بانکها قرار گرفته است.
- ✓ مسئولیت های اجتماعی در یک سوم بانکهای ایرانی جز موارد مهمی که بایستی در اسناد بالادستی بانک ذکر گردد بوده است.
- ✓ بانکداری اسلامی در اسناد بالا دستی بیش از یک سوم بانکهای ایرانی مورد تصریح قرار گرفته شده است. این نسبت نیز در نظام بانکداری که کاملا مبتنی بر بانکداری اسلامی بنا شده است نسبت بسیار پایینی می باشد.
- ✓ دیگر مفاهیم و اصول اسلامی مرتبط با حاکمیت شرکتی همچون صداقت مداری، امانت داری، عدالت پیشگی، رعایت مقررات شرعی، رازداری، حذف ربا و ترویج قرض الحسنه از مواردی هستند که در اسناد بانکی مورد تاکید قرار گرفته اند.
- ✓ بانکهای پاسارگاد و انصار بیشترین توجه را به حاکمیت شرکتی داشته اند پس از این دو بانک موسسه اعتباری کوثر، بانک دی، پارسیان، تجارت و خاورمیانه رتبه های دوم تا هفتم را دارند.
- ✓ در زمینه حاکمیت شرکتی اسلامی بانک های پاسارگاد، انصار، شهر، قوامین و موسسه اعتباری نور توانسته اند بالاترین امتیاز را کسب کنند.
- ✓ بانکهای تحت کنترل دولت اغلب از امتیاز پایین تری در حاکمیت شرکتی برخوردار هستند که این مسئله نشان دهنده توجه کمتر این بانکها به حاکمیت شرکتی و مقولات مختلف آن می باشد.
- ✓ تعداد اعضای هیات مدیره در بانکهای ایرانی بین ۴ تا ۷ نفر متغیر می باشد، در برخی از بانک های دولتی هیات مدیره کمتر از پنج نفر می باشد که مغایر با توصیه های حاکمیت شرکتی در مورد تعدد اعضای هیات مدیره و همچنین فرد بودن اعضا می باشد.
- ✓ در بانکهای خصوصی تعداد اعضای غیر موظف نسبت به موظف بیشتر می باشد ولی در سایر بانکها تعداد اعضای موظف نسبت به تعداد اعضای غیر موظف بیشتر می باشد. مطابق با ماده ۱۴ دستورالعمل حداقل الزامات

- ناظر بر حاکمیت شرکتی در مؤسسات اعتباری غیردولتی اکثر اعضای هیأت مدیره باید عضو غیراجرایی هیأت مدیره باشند، که این در بانک‌های خصوصی رعایت شده است ولی در سایر بانک‌ها رعایت نشده است.
- ✓ در مورد تعداد جلسات برگزار شده هیأت مدیره در طی سال و تعداد ساعات هر جلسه نیز به درستی افشا اطلاعات صورت نگرفته است که طبق ماده ۲۳ دستورالعمل حداقل الزامات لازم است بدرستی این موارد ذکر شود.
- ✓ در بانک‌های خصوصی رئیس هیأت مدیره از مدیر عامل تفکیک شده است، در بانک‌های دولتی این تفکیک صورت نگرفته است. تفکیک پست هیأت مدیره از مدیرعامل یکی از توصیه های جدی حاکمیت شرکتی می باشد.
- ✓ بجز بانک‌های خصوصی و خصوصی شده که دقیقاً مشخص کرده‌اند که چه تعداد از اعضای هیأت مدیره موظف و چه تعداد غیر موظف هستند، در سایر بانک‌ها تعداد این اعضا بدرستی افشا نشده است. که این عمل خلاف دستورالعمل بانک مرکزی در خصوص افشا اطلاعات تعداد اعضای هیأت مدیره می‌باشد.
- ✓ در حدود ۸۱ درصد از بانک‌ها دارای کمیته حسابرسی و ۷۸ درصد از بانک‌ها دارای کمیته ریسک می‌باشند، که نشان می‌دهد اکثر بانک‌ها ماده ۳۲ دستورالعمل حداقل الزامات ناظر بر حاکمیت شرکتی در مؤسسات اعتباری غیردولتی، را رعایت می‌نمایند.
- ✓ کمتر از ۵۰ درصد از بانک‌ها دستورالعمل حداقل الزامات ناظر بر حاکمیت شرکتی در مؤسسات اعتباری غیردولتی مبنی بر تشکیل کمیته‌های تخصصی اختیاری را رعایت می‌نمایند.
- ✓ در بیشتر بانک‌ها فقط لیستی از اسم کمیته‌های تخصصی، بدون تشریح وظایف هر کدام از این کمیته‌ها در بانک و نقش آن کمیته در بانک، عنوان شده است، نقش و استقلال این کمیته‌ها در عملیات بانک‌های ایرانی مشخص نیست و هیچ گزارش و یا داده متقنی در این زمینه در دسترس نیست.
- ✓ وضعیت و امتیاز هیأت مدیره تاثیر و همبستگی مشهودی بر وضعیت و امتیاز کمیته‌های بانک دارد. این مسئله نشان می‌دهد که هیأت مدیره مبتنی بر اصول و مقررات حاکمیت شرکتی بر استقرار کمیته‌ها در بانک نیز اثر مثبت و معنی داری می‌گذارد.
- ✓ تمامی بانک‌های دولتی از وضعیت نامناسب هیأت مدیره و های آن رنج می‌برند. اغلب بانک‌ها و مؤسسات اعتباری خصوصی وضعیت مناسبی در این زمینه دارند اما وضعیت برخی از این بانک‌های خصوصی نیازمند نظارت بیشتر بانک مرکزی می‌باشد.

منابع

منابع فارسی

۱. بانک مرکزی، اصول ۱۴ گانه برای بهبود حاکمیت شرکتی کمیته نظارت بانکی بال (بازل) بانک بین‌المللی تسویه - اکتبر ۲۰۱۰، احمدی نرگس، ۱۳۹۴، وبسایت بانک مرکزی، بخش نظارت بانکی.
۲. بانک مرکزی. اصول راهنمای حاکمیت شرکتی برای مؤسسات ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی (غیر از مؤسسات بیمه اسلامی تکافل و صندوق‌های مشترک سرمایه‌گذاری) از استانداردهای منتشره هیئت خدمات مالی اسلامی دسامبر ۲۰۰۶. پدیدآور کاظمیان، مهدی، بدون تاریخ، وبسایت بانک مرکزی، بخش نظارت بانکی.
۳. بانک مرکزی، راهکارهای بومی سازی حاکمیت شرکتی موثر در نظام بانکداری ایران، روشندل محمد، وبسایت بانک مرکزی، بخش نظارت بانکی، ۱۳۸۶.

۴. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. (۱۳۹۳). اصول بهبود حاکمیت شرکتی کمیته نظارت بانکی بال. ترجمه نرگس احمدی. وبسایت بانک مرکزی، بخش نظارت بانکی.
۵. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، معاونت نظارتی، گزارش درآمدی بر وضعیت بانک‌های کشور در پایان سال ۱۳۹۲، ارائه شده به کمیسیون اقتصادی و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تیرماه ۱۳۹۳.
۶. بهبود حاکمیت شرکتی در واحد های بانکی از انتشارات کمیته نظارتی بانکی بال، فوریه ۲۰۰۶، ترجمه عبدالمهدی ارجمند، ۱۳۸۸، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۷. حساس یگانه، یحیی، داداشی، ایمان (۱۳۸۹)، "تاثیر حاکمیت شرکتی بر تصمیمات حسابرسان درباره ریسک و برنامه‌ریزی"، مهندسی مالی، دوره ۱، شماره ۴، صص ۱۲۴-۱۰۵.
۸. غیاثی شهبازی، موسی و هادی ترابی فر. آسیب شناسی نظام بانکی، چالش‌ها و آسیب‌های کلان ضعف حاکمیت شرکتی در مدیریت بانک‌های ایران. مرکز پژوهش‌های مجلس، دفتر مطالعات اقتصادی. ۱۳۹۵.
۹. مهدوی پارسا، علی، رساله دکتری رشته مدیریت مالی، طراحی چارچوب حاکمیت شرکتی در بانکداری اسلامی مبتنی بر فقه امامیه (با تاکید بر موضوع حقوق ذی‌نفعان)، دانشگاه امام صادق ع، ۱۳۹۶.
۱۰. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، درآمدی بر شفافیت بانکی: مطالعه موردی بخشنامه ضوابط ناظر بر حداقل استاندارد های شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط موسسات اعتباری، ۱۳۹۴.
۱۱. وظیفه دوست، حسین، احمدوند، علی، ساده وند، محمد جواد، آزمون تاثیر عوامل حاکمیت شرکتی بر رتبه اعتباری در قالب مدل امتیاز بازار نوظهور (مورد مطالعه: بورس اوراق بهادار تهران)، دانش مالی اوراق بهادار، شماره ۳۰، تابستان ۱۳۹۵، صص ۹۵-۱۱۳.

منابع لاتین

12. Abdullah, W. A. W., Percy, M., & Stewart, J. (2014, December). Corporate Governance Disclosure Practices of Islamic banks: the Case of Islamic banks in the Southeast Asian and the Gulf Cooperation Council region. In Journal of International Accounting Research (JIAR) Conference.
13. Abdullah, W. Z. W., Ismail, S., & Jamaluddin, N. (2016). The impact of board composition, ownership and CEO duality on audit quality: The Malaysian evidence. *Malaysian Accounting Review*, 7(2).
14. Ahmed, S. U., Ullah, G. W., Ahmed, S. P., & Rahman, A. (2016). An Empirical Study on Corporate Governance and Islamic Bank Performance: A Case Study of Bangladesh. *International Journal of Finance & Banking Studies*, 5(4), 1.
15. Amico, A. (2014). Corporate Governance Enforcement in the Middle East and North Africa. *OECD Corporate Governance Working Papers*, (15), 0_1.
16. BIS. (February 2006). Enhancing Corporate Governance for Banking Organisations", Basel Committee on Banking Supervision, BIS.
17. BIS. (2015). Corporate governance principles for banks, Bank for international settlements (www.BIS.org), July 2015, <http://www.bis.org/bcbis/publ/d328.pdf>
18. CHANGWONY, M. K., & ROTICH, G. (2015). Role of internal audit function in promoting effective corporate governance of commercial banks in Kenya. *International Journal of Business and Law Research*, 3, 15-33.
19. Darmadi, S. (2013). Corporate governance disclosure in the annual report: An exploratory study on Indonesian Islamic banks. *Humanomics*, 29(1), 4-23.
20. Li, Y., Armstrong, A., & Clarke, A. (2014). Relationships of corporate governance mechanisms and financial performance in Islamic banks: A meta-analysis. *Journal of Business Systems Governance and Ethics*, 9(1), 50-63.

21. Malik, M., Wan, D., Ahmad, M. I., Naseem, M. A., & Rehman, R. U. (2014). Role Of Board Size In Corporate Governance And Firm Performance Applying Pareto Approach, Is It Cultural Phenomena?. *Journal of Applied Business Research*, 30(5), 1395.
22. Maurya, V. N., Sharma, R. S., Aljebori, S. T. H., Maurya, A. K., & Arora, D. K. (2015). Correlation analysis between the corporate governance and financial performance of banking sectors using parameter estimation. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 4, 27-32.
23. Sarkar, J., Sarkar, S., & Sen, K. (2012). A corporate governance index for large listed companies in India.
24. Srairi, S. (2015). Corporate Governance Disclosure Practices and Performance of Islamic Banks in GCC Countries. *Journal of Islamic Finance*, 4(2).
25. www.Codal.ir
26. OECD. 2015. G20/OECD Principles Of Corporate Governance. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development. <http://www.oecd-ilibrary.org/content/book/9789264236882-en>.
27. www.codal.ir
28. www.cbi.ir